

Б.Т. Керимбаева^{*1}, С.К. Абильдина²¹Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Қазақстан;² Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан
(Хат-хабарларға арналған автор. E-mail: kerimbaeva-bota@mail.ru*)

ORCID 0000-0002-0680-7126

ORCID 0000-0002-8324-8444

Болашақ мұғалімдердің желілік коммуникативтік мәдениетін жетілдірудің педагогикалық негіздері

Білім беру үдерісін цифрлық түрлендіру жағдайында мұғалімнің желілік коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесі қазіргі уақытта білім беруде өте өзекті болып отырған маңызды бағыт ретінде қарастырылады. Сонымен қатар болашақ мұғалімдердің желілік коммуникативтік мәдениетін жетілдірудің педагогикалық негіздері зерттелген. Мақалада желілік коммуникативтік мәдениеттің өзгеріске ұшырауы, қарым-қатынас тілі мен стилінің өзгерісі жөнінде, қазіргі өмірдің жылдам қарқынына сәйкес келетін қарым-қатынастың жаңа формалары мен арналарының пайда болуы туралы айтылған, бұл көп нәрсені алмасуға мүмкіндік береді. Яғни ақпарат алу, жылдам кері байланыс алу, нәтижелі диалог пен ынтымақтастық құру. Осылайша, дамып келе жатқан желілік коммуникативтік мәдениет трансформациялық процестерді түсінуді, қоғамның цифрлық трансформациясының жаңа жағдайында оның даму деңгейін бағалаудың қолданыстағы үлгілері мен критерийлерін әзірлеуді талап етеді. Қазіргі кезде болашақ мұғалімдердің желілік коммуникативтік мәдениетін дамытуда тек сыртқы факторлар жүйесінің әсер етуінен емес, сонымен қатар өзін-өзі дамыту әдістемесі арқылы да іске асыруға болады. Педагогикада білім беру өнімділігінің дәрежесі оқу-танымдық іс-әрекеттің белсенділік деңгейіне тікелей байланысты.

Кілт сөздер: білім беру, коммуникация, технология, болашақ мұғалім, педагогикалық коммуникация, желі, желілік коммуникация, коммуникативтік мәдениет, трансформация, коммуникативтік құзыреттілік.

Кіріспе

Соңғы онжылдықтарда білім беру жүйесіндегі өзгерістер мегатенденция контекстінде орын алады, оның ішінде білім беру процесінің білім алушының жеке басының қажеттіліктеріне бейімделуі, оның танымдық ғана емес, сонымен бірге жеке мүмкіндіктерін дамытуға бағытталуы, дидактика саласында білім алушының коммуникативті іс-әрекетін дамыту идеалдарын жүзеге асыра алатын мұғалімнің ғылыми-педагогикалық санасының гуманистік түрін қалыптастыру, өзін-өзі дамытуға бағытталған.

Коммуникация — бұл білім беру процесінде ақпарат қозғалысы жүретін педагогикалық өзара әрекеттесудің бір түрі. Тұлғааралық коммуникативтік іс-әрекеттерді үйлестіруге, педагогикалық процесті ізгілендіруге, мұғалім мен білім алушы арасындағы коммуникативтік қатынастарды орнықтыруға бағдарлау гуманитарлық білімді зерттеушілердің назарында және ұзақ уақыт бойы өзекті болып келе жатқан коммуникативтік мәдениет проблемасының өзектілігін көрсетеді.

Коммуникативті іс-әрекет тұтас педагогикалық процестің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады және мұғалімнің коммуникативті мәдениетін (коммуникативті іс-әрекет мәдениеті) мақсатты, жүйелі түрде қалыптастыру қазіргі заманғы мұғалімді даярлау сапасын айтарлықтай анықтайды. Бұл түсіндіруде, атап айтқанда, коммуникативті іс-әрекет оның барлық компоненттерінің орындалуын қамтамасыз ететін бүкіл педагогикалық процесті қамтиды және оны құрал, компонент, қызмет түрі ретінде қарастыруға болмайды деген негізгі идея білдірілді. Коммуникативті іс-әрекет интеграциялық функцияны орындайды, педагогикалық қызметтің барлық компоненттерін біртұтас жүйеге біріктіретін және оның өнімді жұмыс істеуін қамтамасыз ететін тетік болып табылады. Коммуникативті іс-әрекеттің ерекшеліктері: ол адамдардың іс-әрекеттерінің бірлігін қамтамасыз етеді, олардың шоғырлануын жүзеге асырады және мақсатты іс-әрекеттерді ұйымдастырады; бірлескен ұжымдық қызметті ғана емес, сонымен бірге адамның қалыптасуының маңызды факторы, тәрбие құралы болып табылады; бағалау мен бағдарлауды психологиялық қабылдаудың сәтті қызметі үшін интеллект, білім мен

дағдыларды дамытуға, сезім мен ерік-жігердің мақсаттылығын дамытуға жағдай жасауға және т.б. ықпал етеді [1].

Педагогикалық коммуникация — педагогикалық мазмұны мен педагогикалық мәні бар білім беру процесі субъектілерінің ақпараттық өзара әрекеті. Қатысушылардың педагогикалық өзара әрекеттесу жағдайына ішкі қатысу дәрежесіне байланысты, ол әр түрлі деңгейлерде болуы мүмкін: қарым-қатынас деңгейі (ақпаратпен мақсатты алмасу), коммуникация (тұлғааралық деңгейдегі диалог), қарым-қатынас (рухани бірлік). Педагогикалық коммуникация педагогикалық қатынастар аясында дамиды, олар келесілермен сипатталады:

1. Қатысушылардың «мұғалім–шәкірт» жүйесіндегі өз ұстанымын түсінуі және қабылдауы.
2. Адамды педагогикалық іс-әрекеттің мақсаты мен құндылығы ретінде түсіну, бірақ құрал ретінде емес.
3. Адам қасиеттерімен және адам табиғатының әртүрлі көріністерімен жұмыс істеуге кәсіби көзқарас.
4. Педагогикалық өзара әрекеттесуге қатысушылардың өзара әрекеттесуге дайындығы.
5. Педагогикалық өзара әрекеттесетін негізі ретінде білім беру мәні бар пәндік мазмұнның болуы.

Педагогикалық коммуникация мақсаттарын таңдау кезінде дәстүрлі түрде мемлекет пен қоғамның әлеуметтік сұранысы да, жеке адамның мақсаттары да, оның мүдделері, бейімділігі және т.б. ескеріледі.

Педагогикалық коммуникация келесі мақсаттарға бағдарланады:

- ақпараттық-хабарламалармен алмасу, жауап ретінде қандай да бір мәліметтерді қабылдау-беру, сондай-ақ пікір, ой, шешім және т.б.;
- байланыс — хабарламаны қабылдау мен беруге өзара дайындық жағдайы ретінде байланыс орнату және өзара байланысты тұрақты өзара бағдарлау түрінде қолдау;
- ынталандыру-байланыс серіктесінің белсенділігін ынталандыру, оны белгілі бір әрекеттерді орындауға бағыттау;
- үйлестіру — бірлескен қызметті ұйымдастыру кезіндегі іс-қимылдарды өзара бағдарлау және келісу;
- түсіну — бұл хабарламаның мағынасын дұрыс қабылдау және түсіну ғана емес, сонымен қатар серіктестердің бір-бірін түсінуі (олардың ниеті, көзқарасы, тәжірибесі, жағдайы және т.б.);
- амотив-серіктеске қажетті эмоционалды тәжірибені («эмоциялармен алмасу») ынталандыру, сондай-ақ оның көмегімен өз тәжірибелері мен күйлерін өзгерту;
- қарым-қатынас орнату — адамның әрекет етуі керек қоғамдастықтың рөлдік, мәртебелік, іскерлік, тұлғааралық және басқа да байланыстары жүйесіндегі өз орнын білу және бекіту;
- әсер ету — серіктестің жағдайын, мінез-құлқын, жеке-семантикалық құрылымдарын, оның ішінде ниеттерін, көзқарастарын, пікірлерін, шешімдерін, идеяларын, қажеттіліктерін, белсенділігін, мінез-құлық мотивтерін және т.б. өзгерту [2].

Әдістер мен материалдар

Мақала проблемасы бойынша зерттеуге қажетті әдіс ретінде сипаттама жасау, ақпараттарды саралау, жүйелі талдау әдістері пайдаланылды. Авторлар отандық және шетелдік ғалымдардың теориялық іргелі еңбектерді талдау жасады. Зерттеу материалдарын авторлардың ғылыми ізденісі нәтижесінде зерттеу тақырыбына сәйкес зерделеніп, электронды кітапханалар, халықаралық басылымдар қорларындағы деректерді талдауы негіз болды. Жүйелі жинақталған ғылыми ақпараттар мен ғылыми дереккөздерден алынған, мағлұматтар зерттеу әдіснамасына сәйкес жүйелік тәсіл негізінде талданды.

Нәтижелер және оларды талдау

Педагогикалық коммуникация мәселелері бойынша әдіснамалық жұмыстарда келесілер анықталған:

1) Қарапайым коммуникация (трансляция). Қарапайым коммуникацияның негізгі мақсаты — берілген (тұрақты) ақпаратты мұғалімнен білім алушыға жеткізу. Бұл жағдайда ақпарат бір бағытта қозғалады, өзгеріссіз қалады.

2) Күрделі коммуникация. Коммуникация оның қатысушыларының бірлескен қызметі деп түсініледі, оның барысында презентация мен онымен әрекет ету тақырыбына жалпы көзқарас жасалады. Күрделі коммуникацияда оның қатысушыларының ақпаратты құруға және түсіндіруге қосқан үлесі

басты құндылық пен шарт болып табылады. Педагогтердің коммуникативтік белсенділігінің негізгі бағыттары: оқыту (ақпарат алмасу, ақпаратты білімге айналдыру), тәрбиелеу (құндылықты-мағыналы алмасу), басқару (педагог пен оқушының өзара іс-қимылын, бірлескен қызметін ұйымдастыру) болып табылады. Мұғалімнің коммуникативтік қызмет субъектісі ретіндегі негізгі міндеті — ақпараттық ағындарды қолдану және құру, оларды білім беру кеңістігі шегінде тиімді басқару [3].

Коммуникативтік мәдениет — бұл негізінен сөйлеуде, репликалармен өзара алмасуда, әңгімеде көрінетін мінез-құлық мәдениетінің бөлігі. Коммуникативтік мәдениет арқылы біз ең үлкен прагматикалық әсерге қол жеткізу үшін лингвистикалық құралдар мен коммуникацияны іске асыру әдістерін қолданып, адресатқа әсер етудің психологиялық тетіктерін ескеріп, тарихи қалыптасқан моральдық нормаларға сәйкес қарым-қатынасты жүзеге асырудың интеграцияланған қабілетін түсінеміз. Демек, коммуникативтік мәдениеттің негізгі мәні бұл кәсіби қызмет жағдайында жеке тұлғаға бағытталған қатынастарды іс жүзінде жүзеге асыру мүмкіндігімен анықталады [4].

Ғылыми әдебиеттерді талдау көрсеткендей, «коммуникативтік мәдениет» ұғымын санаттаудағы зерттеушілердің көпшілігі оны құрайтын ұғымдардың семантикалық мазмұнына жүгінеді: «мәдениет» және «коммуникация», олар әр түрлі ғылымдар мен ғылыми мектептерде оларды түсінудің кең спектрімен ұсынылған. Коммуникативтік мәдениет жалпы, жаһандық мағынада адамзаттың мәдени мұрасының бөлігі болып табылады. Түсіндірулердің айырмашылығына қарамастан, барлық зерттеушілер коммуникативтік мәдениет жеке тұлғаның жалпы және кәсіби мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі болатындығын жоққа шығармайды. Осылайша, коммуникативтік мәдениет адамның жалпы мәдени және кәсіби қалыптасуында жетекші рөл атқарады. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде жалпыланған түрде коммуникативтік мәдениет жеке тұлғаға коммуникативтік мәселелерді шешу үшін психикалық, физикалық және жеке қасиеттерін тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін осындай білім, дағдылар жиынтығы ретінде түсіндіріледі [5].

Бүгінгі күні болашақ мұғалімдердің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруда білім беру жүйесін цифрландырудың ықпалынан желілік коммуникацияның рөлі артып келеді.

Ақпаратты өндірудің, өңдеудің және таратудың цифрландырылған жаңа формалары қазіргі қоғамда болып жатқан саяси, экономикалық және әлеуметтік процестерге айтарлықтай әсер етті. Көп ядролы процессорлардың дамуы өнімділіктің жоғарылауына және жабдықтың құнының төмендеуіне ғана емес, сонымен бірге энергияны тұтынудың төмендеуіне әкелді, бұл ірі деректер орталықтарын салу кезінде өте маңызды. Көп ағынды бағдарламалау технологиялары осындай жүйелерді тиімді пайдалануға, соңғы пайдаланушыларға ыңғайлы өзара әрекеттесу интерфейстерін ұсына отырып, деректерді өңдеу инфрақұрылымын виртуализациялауға мүмкіндік берді. Электрондық ортадағы коммуникативтік өзара әрекеттесу саласындағы алғашқы лингвистикалық зерттеулер батыс елдерінде пайда болды. Бұл алғашқы дербес компьютерлер де, алғашқы желілік технологиялардың да (ApraNet), осы компьютерлердің жергілікті, содан кейін ғаламдық желілерге бірігуі XX ғасырдың екінші жартысында АҚШ-та дамуымен байланысты. XX ғасырдың 80-ші жылдарының ортасында сол кезде тек компьютер арқылы қол жеткізілген интернет желісіндегі өзара әрекеттесу, ең алдымен, оның коммуникативтік функциясы тұрғысынан қарастырылды.

Желілік ортада педагогикалық коммуникация айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Дәстүрлі білім беру ортасының коммуникативтік ресурстары (мұғалімге жабық диалогтық сызықтық коммуникациялар) цифрлық ортадағы икемді сызықты емес коммуникациялармен байытылған, онда білім алушының рөлі едәуір артады. Өзара әрекеттесудің сөйлеу және кеңістік-уақыт параметрлері өзгереді. Сондықтан мұғалімнің коммуникативтік мәдениетін жетілдіру бүгінгі күні жаратылыстану-ғылыми, әлеуметтік-гуманитарлық және техникалық пәндердің (философия, педагогика, психология, әлеуметтану, информатика және т.б.) мүдделері қиылысында орналасқан маңызды ғылыми проблема болып табылады [6].

Желілік коммуникация адамдардың пікірлері мен қажеттіліктерін көрсететін жаңа субъективті бағытталған шындықты құруға бағытталған. Жылдам ақпарат алмасу, денсаулық жағдайына байланысты тікелей қарым-қатынас жасауға мүмкіндігі жоқ әртүрлі аумақтық қауымдастықтарға жататын адамдар арасындағы қарым-қатынасты күшейту үшін шексіз мүмкіндіктер жасалады. Желі коммуникативтік өзара әрекеттесудің трансұлттық көп мәдениетті кеңістігіне айналады. Зерттеушілердің еңбектерінде желілік коммуникацияның 20-ға жуық сипаттамалары кездеседі. Дегенмен, зерттеулерді жалпылау нәтижесінде, оларды мынадай топтарға бөлуге болады: 1) техникалық; 2) әлеуметтік; 3) семиотикалық.

Желілік технологиялардың коммуникативтік әлеуеті интернет байланысының қолжетімділігінің артуымен цифрландырылған деңгейге өтіп, көптеген жаңа ғылыми білім салаларының дамуына ықпал етті. Атап айтқанда, желілік өзара әрекеттесе, электронды мәдениет, интернет психологиясы, желілік мәдениет, желілік коммуникативтік мәдениет және т.б.

Педагогикада «өзара әрекеттесу» ұғымы аясында — білім беру ұйымдарының мақсаттары, орны мен уақыты бойынша бір-бірімен немесе басқа мекемелермен, ұйымдармен, қоғамдық ұйымдармен бірлескен немесе келісілген, нормативтік құжаттарға негізделген, олардың қолындағы қаражатты неғұрлым ұтымды пайдалану арқылы алдын-ала қойылған мақсаттар мен міндеттерді орындауға бағытталған қызметі. Желі — бұл жаңа құбылыс емес, осыған байланысты Ф. Капра желілік ұйымның моделі өмірдің барлық деңгейлерін сипаттайтынын айтады: «Біз өмір бар жерде желі бар екендігін көре аламыз» [7].

«Желілік өзара әрекеттесу» ұғымы педагогикада 1990–жылдардан бастап қолданыла бастады. Желілік өзара әрекеттесуді жоғарыдан енгізілген қарым-қатынас кодексін бағынбайтын желі элементтерімен ақпараттық, инновациялық, әдістемелік және кадрлық ресурстарды бірлесіп пайдалану әдісі ретінде қарастырылады. Желілер қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін ресурстармен алмасу (оларды біріктіру) қажет болған жағдайда құрылады. Желілік өзара әрекеттесу — бұл процесс субъектілерінің бір-біріне тікелей немесе жанама әсері бар, олардың сенім мен шығармашылық, тепе-теңдік және өзара қолдау қағидаттары бойынша өзара қалыптасуын тудыратын педагогикалық ынтымақтастық нұсқаларының бірі. Желідегі тікелей және жанама өзара әрекеттесудің нәтижесі — әлеуметтік қатынастардың жаңа қасиеттері мен ерекшеліктері бар жаңа әлеуметтік-педагогикалық құрылымдар [8].

Білім беру жүйесінің ашықтық деңгейі, оның желілік қайта құруларға дайындығы, жаңа әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды дамыту, бұрыннан барларын өзгерту қоғамды желілік басқарудың маңызды факторы болып табылады. Желілік өзара әрекеттесу жедел ақпараттық қолжетімділік және бірлескен қызмет материалдарының үнемі жаңартылып отыруы, оның пәнаралық сипаты, субъектілердің шығармашылық ізденіске белсенділігін ынталандыру арқылы жалпы міндеттерді шешу үшін қосымша мүмкіндіктер жасауға ықпал етеді. Бұл мәдениаралық қарым-қатынасты кеңейтуге, мәдениетаралық құндылықтарды жақсы түсінуге және білуге ықпал етеді. Желілік өзара әрекеттесу өзара әрекеттесудің барлық субъектілеріне ғылыми-ақпараттық алмасу үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді, білім беру сапасын арттыруға, тәжірибе, әзірлемелер, инновациялық-әдістемелік ресурстармен алмасуға бағытталған. Виртуалды ынтымақтастық медиа сауаттылық және ойлау икемділігі сияқты жеке қасиеттерді қалыптастырады. Желілік құрылымдардың сындарлы өзара әрекеті білім алушылардың мәдени құндылықтар туралы білімінің болуына, олардың мәдениетаралық диалог жүргізу қабілетін қалыптастыруға негізделуі керек [9].

У.Д. Тапскотта тұжырымдауынша қазіргі заманғы желілік қоғам молекулалық құрылымдармен ұсынылған, онда әр молекула адам, ұйым, нарық, медиа кеңістік рөлін атқарады. Барлық молекулалар, қандай да бір жолмен, өзара байланысты, ынтымақтастық, ұйымдастыру қағидаттарына, өмірдің барлық салаларындағы инновациялық тәсілдерге, адами әлеуетке, сенімділік пен сенімге негізделген қызметтің әлеуметтік тәжірибелерін жасайды. Бұл түсінікте виртуалды «қауымдастық» «өзін-өзі басқаратын» және «өзін-өзі бағдарлайтын» ұйым желісінің рөлін атқарады, онда молекула — адам бір бүтіннің бөлігі. Виртуалды қауымдастықтың әр мүшесінің желіде, қауымдастықта өз орнын табуға немесе жаңа ұйым құруға мүмкіндігі бар. «...интернет мәдениетінің қауымдық көзі өте әр түрлі болғанымен, ол интернетті көлденең байланысты қамтамасыз ететін технологиялық орта және сөз бостандығының жаңа түрі ретінде анықтайды. Сондай-ақ, ол өзін-өзі басқаратын желіні ұйымдастырудың, өзара әрекеттесудің және идеяларды құрудың тәсілі ретінде құруға негіз қалайды» [10].

Жоғарыда мазмұндалған желілік өзара әрекеттесу желілік коммуникацияны іске асыру мен желілік мәдениетті қалыптастыруда маңызды негіз құрайды. Қоғамдық және жеке қарым-қатынастар нәтижесінде жаңа виртуалды танымдық стильде және коммуникативтік тәртіпте көрсетілген цифрлық буынның коммуникативтік мәдениеті (ерекше тілімен, жеке тұлғасымен, тұлғааралық және кәсіби коммуникация форматтарымен, виртуалды коммуникация түрлерімен, этикетпен және әлеуметтік капиталды жинақтау тәсілдерімен) ерекше назар аударуды қажет етеді.

Желілік байланыстар ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен күшейтілді, сондықтан әлеуметтік желілерге қатысты процесс олардың әртүрлі түрлер мен мақсаттарға: табиғи, технологиялық, әлеуметтік нақты және виртуалды желілерге енуіне байланысты бірнеше есе күрделене түсуде. «Желі» ұғымы біздің зерттеуімізде бұл байланыс арнасы арқылы бір-біріне қосылған компьютерлер

тобы ретінде қарастырылады. Желілік технологияларды қамтамасыз етуде компьютер түрлі типтегі ақпаратты әмбебап өңдеу құралы ғана емес, сонымен қатар бірыңғай байланыс ортасының басқарушы элементі болып табылады. Оның функциялары шешім қабылдау модельдері мен пайдаланушы интерфейстерін интеграциялаумен, қашықтағы дерекқорлар арасындағы өзара әрекеттесуді ұйымдастырумен, мультимедиялық хабарламалармен алмасуды қамтамасыз етумен байланысты. Ғаламдық ақпараттық желі аймақтық желілерді біріктіреді, олардың құрамына өз кезегінде жергілікті деректер алмасу жүйелері кіреді. Барлық коммуникациялық инфрақұрылым қашықтықтан қол жеткізу технологияларына негізделген. Компьютерлік кешендер мен сымды/сымсыз байланыс жүйелерінің жиынтығы мультимедиялық ақпарат ағындарының қозғалысы үшін бір кеңістікті білдіреді.

Желілік мәдениеттің ерекшеліктері оның семиотикалық ерекшелігімен анықталады. Желілік мәдениет — бұл мәдениаралық өзара әрекеттесудің әртүрлі институционалды және институционалды емес салаларының тілдерін, кодтарын біріктіруге мүмкіндік беретін күрделі ұйымдастырылған семиотикалық өріс. Бұл шындықты сипаттайтын әртүрлі тілдердің (математикалық, лингвистикалық, мәдени коммуникация тілі және т.б.) дәйекті түрде қысқаруы нәтижесінде пайда болды. Әр түрлі семиотикалық жүйелердің даму процесі әлеуметтік құрылымдардың дамуының негізін құрайды. Желілік мәдениет — оның тарихи формаларының бірі [11, 12].

Л.В. Нургалееваның пікірінше «жаһандық электрондық ортадағы құндылықтардың болуы» деп түсінілетін және желілік құзыреттіліктің коммуникативтік компонентін негізге алатын *желілік мәдениет* желілік ортаны қалыптастырады және ол мазмұндық тұрғыдан қалыптасады [13]. Сонымен қатар, ақпараттық ресурстардың тақырыптық бағытының және компьютерлік желіде ақпарат беру формаларының гетерогенділігін ескере отырып, интернеттің біртұтас желілік мәдениетін өзіндік нормалар мен желілік тәртіп ережелерін қалыптастыратын, өзіндік қарым-қатынас тілін, ішкі иерархияны, құрылған идеялар жиынтығын ашатын көптеген субмәдениеттерге бөлуге болады. Субмәдениет мүшелерінің дүниетанымдық ұстанымын, белгілі бір этикалық нормаларды және т.б. құрайды. Әрбір субмәдениет — бұл белгілі бір желілік қауымдастық қызметінің көрінісі деп айтуға негіз бар. Субмәдениеттердің өкілдері өз қауымдастықтарының мүшелері болып табылады және әр желілік қауымдастықта қауымдастық мүшелері бөлісетін өзіндік мәдени код, ортақ ресурстар қалыптасады. Желілік қоғамдастықтың мәдени деңгейі көркемдік, білім беру, ғылыми және басқа құндылықтарға ие ресурстардың жиынтығымен анықталады. Осының негізінде мәдени мәдениеттің құрамдас бөліктері бөлінеді: мазмұнның көркемдік құндылығы; нақты ресурстардың білім беру және ғылыми пайдасы; интернеттегі байланыс мәдениеті.

Заманауи зерттеулер негізінде желілік коммуникативтік мәдениеттің келесі аспектілерін анықтауға болады:

- желілік коммуникация мәдениеті желіде ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-коммуникациялық ережелер мен этикалық нормалар мәдениетінде қабылданған мәдениеттің барлық маңызды мәнмәтіндерін түсіну арқылы қалыптасады;
- желілік коммуникация мәдениеті адамның цифрлық контентті жасауға жауапты көзқарасын білдіреді (ақпаратты өндіруге, сақтауға, алмасуға, желіде трансляциялауға рефлексиялық қатынас);
- желілік коммуникация мәдениетінің тасымалдаушысы интернет-қоғамдастыққа тартылған және өзінің цифрлық құзыреттілігін басқа пайдаланушылармен өзара іс-қимыл жасау үшін, қоғамдық маңызы бар міндеттерді шеше отырып (цифрлық дағдыларды оқу, кәсіби, шығармашылық, әлеуметтік-бағдарланған мақсаттарда пайдалану) пайдаланады;
- желілік коммуникация мәдениеті барлық медиалық сан алуандықты білуді болжайды және қайда және қашан қажет екенін түсінуде көрінеді;
- коммуникативтік немесе зерттеу мақсаттарына қол жеткізу үшін қандай да бір медианы таңдау (әртүрлі «медиаәлемнің» құндылығын сезіну);
- желілік коммуникация мәдениеті олардың цифрлық дағдыларын желілік коммуникацияларда мақсатты пайдалану үшін дамыту және жетілдіру ниетімен көрінеді (желілік қоғам өміріне белсенді қатысу үшін өзін-өзі дамыту қажеттілігі, кәсіби жетістік және т.б.) [14].

Болашақ мұғалімдердің желілік мәдениетінің негізін олардың желілік құзыреттілігінің құрайтындығы белгілі. Осы орайда, желілік құзыреттілік ұғымын қарастырайық. Желілік құзыреттілік дегеніміз — білім, практикалық дағдылар, мотивациялық және құндылық бағдарларының болуы, қызмет тәжірибесі негізінде ақпаратқа қол жеткізу, оны іздеу, жинақтау, ұйымдастыру, өңдеу, бағалау, өндіру және тарату, тасымалдау үшін Интернет қызметтерін пайдалануға университет түлегінің дайындығы. Желілік құзыреттілікке ие болу деңгейі дамып келе жатқан желілік қоғам жағдайында сәтті

өмір сүру және жұмыс істеу үшін жеткілікті болуы керек. Шын мәнінде, бұл Интернет сервистерін, соның ішінде Веб 3.0 сервистерін сенімді иеленуді, сондай-ақ Интернет желісінде коммуникативтік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруды, жеке әлеуметтік желіні басқаруды білдіреді [15]. Желілік құзыреттілікті қалыптастыру желілік қоғамда сұранысқа ие болатын құзыреттерді қалыптастыруды қамтиды.

Желілік құзыреттілік құрылымында келесі компоненттер анықталған:

- *техникалық-технологиялық компонент*: желілік қызметтердің жұмыс принциптерін, мүмкіндіктері мен шектеулерін түсінуді көрсетеді; негізгі сипаттамаларына байланысты белгілі бір желілік сервисті таңдау және кейіннен шешу арқылы міндеттерді түрлері бойынша жіктей білу (ақпаратты іздеу, қайта өңдеу және сақтау, сондай-ақ ақпараттық ағындарды қайта өңдеу бойынша мүмкін болатын технологиялық кезеңдерді анықтау, құру және болжау бойынша интернет-технологиялар құралдарының ерекшелігін білу; ақпараттық ағындармен жұмыс істеудің технологиялық дағдылары мен біліктері (атап айтқанда, интернет-технологиялар құралдарының көмегімен);

- *коммуникативтік компонент*: интернет желісі арқылы қарым-қатынастың әртүрлі формалары мен тәсілдерінің көмегімен ақпаратты бір адамнан екінші адамға беру процесінде тілдерді (табиғи, формальды) және басқа да белгілік жүйелерді, коммуникациялардың техникалық құралдарын білуді, түсінуді, қолдануды көрсетеді [16].

Педагогикалық практикаға желілік идеяларды толық енгізу, егер барлығына білім беру желісіне қосылу мүмкіндігі қамтамасыз етілсе, мүмкін болады. Мұндай желілік инфрақұрылымның құрылысы бүкіл әлемде белсенді іске асырылуда. Бұл бағыттағы ең танымал бастама — «1 ноутбук: 1 оқушы» қозғалысы. Қозғалыстың негізін қалаушылар Николас Негропonte мен Сеймур Пейперт. Желілік қауымдастықтардағы әлеуметтік қызметтер мен іс-шаралар педагогикалық практика үшін келесі мүмкіндіктерді ашады:

- ашық, тегін және еркін электрондық ресурстарды пайдалану;
- желілік оқу мазмұнын өз бетінше құру;
- ақпараттық тұжырымдамаларды, білім мен дағдыларды игеру;
- практика қоғамдастығына қатысушылардың қызметін бақылау.

Интернет білім алушылардың кәсіби ғылыми қауымдастықтарға қатысуы үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Цифрлық жад, агенттер мен желі біздің ойлау қабілетімізді ғана емес, сонымен бірге бірлескен қызмет пен ынтымақтастық аясын да кеңейтеді. Адамдар арасындағы қарым-қатынас көбінесе тікелей пікір алмасу түрінде емес, желілік қызметті өзара бақылау түрінде болады [17].

Қорытынды

Қазіргі қоғамның трансформациясы білім беру жүйесінің өзгеруімен және жетілдірілуімен, оны реформалаумен сипатталады. Желілік құрылымдар элементтерінің өзара іс-қимылы ғылыми-зерттеу және оқу қызметі өкілдерінің диалогына негізделген білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Білім беру жүйесінде Интернетті пайдалануды белсендіру жағдайында пайдаланушылардың (әсіресе балалар, жасөспірімдер, жастар-білім алушылар) желілік мәдениетін коммуникативтік мәдениетпен байланысты дамыту мәселесі өте өткір, бұл олардың кәсіби әлеуетін жеткілікті дамытуға, сындарлы коммуникацияларды құруға және қолдауға, сондай-ақ желі ұсынатын кең мүмкіндіктерді қауіпсіз пайдалануға ықпал етеді.

Болашақ мұғалім жылдам өзгермелі жағдайларда кәсіби қызметті жаңа тәсілдермен жүзеге асыруы, кәсіби міндеттерді оңтайлы шешуі тиіс әрі цифрлық технологиялар арқылы білім берудің педагогикалық-психологиялық технологияларынан жеткілікті кәсіби құзыреттілікке ие болуы маңызды. Осы орайда, болашақ мұғалімдерді желілік білім беру ортасындағы кәсіби қызметке, ең алдымен қоршаған ортаның әсерінен айтарлықтай өзгерістерге ұшырайтын коммуникативті өзара әрекеттесуді ұйымдастыруға дайындаудың мазмұны мен процесін жаңартудың ғылыми тұжырымдалған әдістемелік жүйесін қалыптастырудың қажеттілігі туындайды. Жоғарыда айтылғандарға байланысты болашақ мұғалімдерде желілік білім беру ортасында коммуникативті қызметті ұйымдастыруға қажетті желілік коммуникативтік мәдениетті дамытудың шарттарын қамсыздандыру өзектілігі негізделеді.

Мақала ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті қаржыландыратын грант негізінде (№AP13067801) орындалды.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Аухадеева Л.А. Методология изучения и формирования коммуникативной культуры будущего учителя / Л.А. Аухадеева // Вестн. Казан. гос. ун-та культуры и искусств. — 2014. — № 3. — С. 79–82.
- 2 Сираева М.Н. Педагогические коммуникативные технологии: учеб. пос. / М.Н. Сираева. — Ижевск: Удмурт. ун-т, 2020. — 110 с.
- 3 Сысоева Е.Ю. Коммуникативная культура преподавателя вуза: учеб. пос. / Е.Ю. Сысоева. — Самара: Самар. ун-т, 2014. — 144 с.
- 4 Трофимова Г.С. Педагогическая коммуникативная компетентность: теоретический и прикладной аспекты: моногр. / Г.С. Трофимова. — Ижевск: Удмурт. гос. ун-т, 2012. — 116 с.
- 5 Кондрашина В.В. Формирование коммуникативной культуры учителя в условиях цифровой трансформации образования / В.В. Кондрашина // Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. — 2020. — Т. 9, № 5А. — С. 33–40.
- 6 Кутовенко А.А. Облачные и сетевые технологии в учебном процессе: учеб.-метод. пос. / А.А. Кутовенко, В.В. Сидорик. — Минск: БНТУ, 2020. — 57 с.
- 7 Капра Ф. Скрытые связи / Ф. Капра. — М.: София, 2004. — 336 с.
- 8 Леван Т.Н. Сетевое взаимодействие образовательных организаций по вопросам формирования у обучающихся культуры здоровья: теоретико-методологический аспект профессиональной подготовки педагогических кадров / Т.Н. Леван // Образование и наука. — 2015. — № 9 (128). — С. 83–106.
- 9 Баньковская Ю.Л. Роль сетевой коммуникации в современном образовании / Ю.Л. Баньковская // Философия и социальные науки в современном мире: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (26 сентября 2019 года). — Минск: БГУ, 2019. — С. 634–637.
- 10 Тапскотт Д. Викиномика: как массовое сотрудничество изменяет все / Д. Тапскотт, Э.Д. Уильямс. — М.: Интеллектуальная литература, 2020. — 456 с.
- 11 Kerimbaeva B.T. The formation of professional competence of a future teacher professional training by means of information technology / B.T. Kerimbaeva, I.U. Bekbulatova, A.K. Rysbekova, P.K. Iskakova, I.S. Musataeva // Social Sciences (Pakistan), 2016, 11 (Special Issue 4), pp. 6720–6725.
- 12 Нургалева Л.В. Этика и эстетика сетевой культуры: учеб.-метод. пос. / Л.В. Нургалева. — Томск: Томск. гос. ун-т, 2006. — 92 с.
- 13 Нургалева Л.В. Этический императив сетевой культуры / Л.В. Нургалева // Открытое и дистанционное образование. — 2002. — № 4(8). — С. 175–178.
- 14 Niyazova G.Z. Development of digital competence of school teachers / G.Z. Niyazova, N.P. Saparkhojayev, A.I. Bazarbaeva, M.A. Azybayev // World Journal on Educational Technology: Current Issues. — 2022. — №14(3). — P. 592–603.
- 15 Гужова И.В. Культура сетевых коммуникаций цифрового поколения в контексте современных концепций цифровой грамотности (на материалах онлайн-фокус-группы со студентами) / И.В. Гужова // Знак: проблемное поле медиаобразования. — 2019. — №1 (31). — С. 30–39.
- 16 Василук Н.Н. Формирование сетевой компетентности при обучении информатике студентов вузов: моногр. / Н.Н. Василук. — Пермь: ПГНИУ, 2021. — 133 с.
- 17 Патаракин Е.Д. Социальные взаимодействия и сетевое обучение 2.0 / Е.Д. Патаракин. — М.: НП «Современные технологии в образовании и культуре», 2009. — 176 с.

Б.Т. Керimbaева, С.А. Абильдина

Педагогические основы совершенствования сетевой коммуникативной культуры будущих учителей

Проблема формирования сетевой коммуникативной культуры учителя в условиях цифровой трансформации образовательного процесса рассматривается как важнейшее направление, которое в настоящее время очень актуально в образовании. Кроме того, изучены педагогические основы совершенствования сетевой коммуникативной культуры будущих учителей. В статье отмечено, что сетевая коммуникативная культура также претерпевает изменения: меняется язык и стиль общения, появляются новые формы и каналы общения, соответствующие быстрому темпу современной жизни, что позволяет много обмениваться. Получать информацию, получать быструю обратную связь, выстраивать продуктивный диалог и сотрудничество. Таким образом, развивающаяся сетевая коммуникативная культура требует понимания трансформационных процессов, разработки существующих моделей и критериев оценки уровня ее развития в новых условиях цифровой трансформации общества. В настоящее время развитие сетевой коммуникативной культуры будущих учителей может быть реализовано не только под влиянием системы внешних факторов, но и посредством методики саморазви-

тия. В педагогике степень продуктивности образования напрямую зависит от уровня активности учебно-познавательной деятельности.

Ключевые слова: будущий учитель, сетевая коммуникативная культура, трансформация, коммуникация, педагогическая коммуникация, технология, коммуникативная компетентность.

B.T. Kerimbayeva, S.A. Abildina

Pedagogical foundations for improving the network communication culture of future teachers

The problem of formation a teacher's network communicative culture in the context of digital transformation of the educational process is considered as the most important direction, which is currently very relevant in education. In addition, the pedagogical basics of improving the network communicative culture of future teachers are considered. The article notes that the network communication culture is also undergoing changes: the language and style of communication are changing, new forms and channels of communication are emerging, corresponding to the fast pace of modern life, which allows for a lot of exchange. Get information, get quick feedback, and build productive dialogue and cooperation. Thus, the developing network communication culture requires an understanding of transformational processes, the development of existing models and criteria for assessing the level of its development in the new conditions of digital transformation of society. At present, the development of the network communicative culture of future teachers can be realized not only under the influence of a system of external factors, but also through methods of self-development. In pedagogy, the degree of productivity of education directly depends on the level of activity of educational and cognitive activity. This research was funded by the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (№AP13067801).

Keywords: future teacher, network communication culture, transformation, communication, pedagogical communication, technology, communicative competence.

References

- 1 Aukhadееva, L.A. (2014). Metodologiya izucheniia i formirovaniia kommunikativnoi kultury budushchego uchitel'ia [Methodology of studying and forming the communicative culture of the future teacher]. *Vestnik Kazanskogo gosudarstvennogo universiteta kultury i iskusstv — Bulletin of the Kazan State University of Culture and Arts*, 3, 79–82 [in Russian].
- 2 Siraeva, M.N. (2020). Pedagogicheskie kommunikativnye tekhnologii [Pedagogical communication technologies]. Izhevsk: Udmurtskii universitet [in Russian].
- 3 Sysoeva, E.Yu. (2014). Kommunikativnaia kultura prepodavatel'ia vuza [The communicative culture of a university teacher]. Samara: Samarskii universitet [in Russian].
- 4 Trofimova, G.S. (2012). Pedagogicheskaia kommunikativnaia kompetentnost: teoreticheskie i prikladnoi aspekty [Pedagogical communicative competence: theoretical and applied aspects]. Izhevsk: Udmurtskii gosudarstvennyi universitet [in Russian].
- 5 Kondrashina, V.V. (2020). Formirovanie kommunikativnoi kultury uchitel'ia v usloviakh tsifrovoy transformatsii obrazovaniia [Formation of a teacher's communicative culture in the conditions of digital transformation of education]. *Psikhologiya. Istoriko-kriticheskie obzory i sovremennye issledovaniia — Psychology. Historical and critical reviews and modern research*, 9, 5 A, 33–40 [in Russian].
- 6 Kutovenko, A.A. (2020). Oblachnye i setevye tekhnologii v uchebnom protsesse [Cloud and network technologies in the educational process]. Minsk: Belarusskii natsionalnyi tekhnicheskii universitet [in Russian].
- 7 Kapra, F. (2004). Skrytye sviazi [Hidden connections]. Moscow: Sofiia [in Russian].
- 8 Levan, T.N. (2015). Setevoe vzaimodeistvie obrazovatel'nykh organizatsii po voprosam formirovaniia u obuchaiushchikhsia kultury zdorovia: teoretiko-metodologicheskii aspekt professionalnoi podgotovki pedagogicheskikh kadrov [Network interaction of educational organizations on the formation of health culture among students: theoretical and methodological aspect of professional training of teaching staff]. *Obrazovanie i nauka — Education and science*, 9(128), 83–106 [in Russian].
- 9 Bankovskaia, Yu.L. (2019). Rol setevoi kommunikatsii v sovremennom obrazovanii [The role of network communication in modern education]. *Filosofia i sotsialnye nauki v sovremennom mire: materialy Mezhdunarodnoi nauchno-practicheskoi konferentsii (26 sentiabria 2019 goda) — Philosophy and social sciences in the modern world: international scientific and practical conference*. Minsk: Belarusskii gosudarstvennyi universitet, 634–637 [in Russian].
- 10 Tapskott, D. (2020). Vikinomika: kak massovoe sotrudnichestvo izmeniaet vse [Wikinomics: how mass collaboration changes everything]. Moscow: Intellektualnaia literatura [in Russian].
- 11 Kerimbaeva, B.T., Bekbulatova, I.U., Rysbekova, A.K., Isakova, P.K., & Musataeva, I.S. (2016). The formation of professional competence of a future teacher professional training by means of information technology. *Social Sciences*, 11, 6720–6725.

- 12 Nurgaleeva, L.V. (2006). *Etika i estetika setevoi kultury* [Ethics and aesthetics of network culture]. Tomsk: Tomskii gosudarstvennyi universitet [in Russian].
- 13 Nurgaleeva, L.V. (2002). *Eticheskii imperativ setevoi kultury* [The ethical imperative of network culture]. *Otkrytoe i distantsionnoe obrazovanie — Open and distance education*, 4 (8), 175–178 [in Russian].
- 14 Niyazova, G.Z., Saparkhojayev, N.P., Bazarbaeva, A.I., & Azybayev, M.A. (2022). Development of digital competence of school teachers. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 14(3), 592–603.
- 15 Guzhova, I.V. (2019). *Kultura setevykh kommunikatsii tsifrovogo pokoleniia v kontekste sovremennykh kontseptsii tsifrovoi gramotnosti (na materialakh onlainovoi fokus-gruppy so studentami)* [Culture of network communications of the digital generation in the context of modern concepts of digital literacy (based on the materials of an online focus group with students)]. *Znak: problemnoe pole mediaobrazovaniia — Sign: the problematic field of media education*, 1(31), 30–39 [in Russian].
- 16 Vasiliuk, N.N. (2021). *Formirovanie setevoi kompetentnosti pri obuchenii informatike studentov vuzov* [Formation of network competence in teaching computer science to university students]. Perm: Permskii gosudarstvennyi natsionalnyi issledovatel'skii universitet [in Russian].
- 17 Patarakin, E.D. (2009). *Sotsialnye vzaimodeistviia i setevoe obuchenie 2.0* [Social Interactions and Network Learning 2.0]. Moscow: NP «Sovremennye tekhnologii v obrazovanii i kulture» [in Russian].